

a Ferdinandsberg nevet állították vissza /Hnt. 1926/, majd Ferdinand /Hnt. 1933/ a neve. Később egyesítették Bisztere helységgel Ferdinand - Bistra néven /Hnt. 1944/.

Mező /i.m. 66/ csak Ferdinandsberg nevét jegyzi, a Nándorhegy név keletkezéséről adatot nem közöl. Viszont felhívja figyelmünket, hogy a legendás Bem apó nevét újból megörökíteni óhajtották, amikor a Hunyad megyei Ópiski nevét Bemhidá-ra kívánták változtatni. E névváltoztatás azonban már nem lépett életbe /i.m. 207/.

A másik szabadságharc alatti névváltoztatás a Szepes megyei Merény bányavároska nevéhez fűződik. Erről is Pesty Frigyes tudósít /Mo. helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. I. köt., Bp., 1888. 211/: „A hazafias érzelmű város [Wagendrüssel] már 1849-ben a Kis-Debrecen nevet használta, amiért, midőn a szomorú politikai fordulat beállt, nagy sarcot kellett fizetnie, és régi nevét újra felvenni.”. A városka kuruc szellemű lakossága, úgy látszik, nem nyugodott, és az alkotmányos idők visszatéréssel újra magyar névért folyamodott. Ezt -- Merény-t -- 1878 februárjában kelt belügyminiszeri rendelet engedélyezte /Pesty i.m. 211; Mező i.m. 102/. Hátsek atlasza 1880-ban már e néven is tünteti föl. Juhos 1882. évi helységnévtárában azonban csak utalósorban -- „Merény = Wagendrüssel” -- szerepel, címszóként, úgy látszik, kimaradt. A bányavároska 1920 után újra Wagendrüssel nevet visel /Hnt. 1926/, majd Vondrisel lett a neve /Hnt. 1933, 1944/.

REUTER CAMILLO

B E L M A J O R É S K Ü L M A J O R

Az 1973-as Helységnévtár szerint hazánkban mindössze egy Belmajor van. /Káloz külterületén./ Korábbi másik három Dég, Pákozdi, illetve Szepetnek községek központi belterületének részévé vált. Bel- előtagú nincs. Belsőmajorja már csak Döbörhegynek van, a Kamond és Rédics községekhez tartozott egy-egy major már a belterület része.

Hasonló a helyzet a Kül-, illetve Külsőmajorokkal. E névtípusokat jobbra egy-egy adat képviseli: Külmajori tanya /Káloz/, Külsőmajor /Berettyóújfalu/, Külbogyiszló /Nemesnádudvar/, miközben a Külső- előtagú egyéb helynevek száma 65-re emelkedett.

A Külmajor - Belmajor, illetve Külsőmajor - Belsőmajor, továbbá a Kül-, Bel-, Külső-, Belső- előtagokkal ellátott majornevek egy része egy sajátos tőkés mezőgazdasági üzemszervezési forma nyelvi, helynévi emléke.

A tőkés mezőgazdasági üzem e két típusát SPORZON PÁL korabeli mezőgazdasági üzemtana ismerteti. Ha a gazdasági üzemhez tartozó épületek nem a birtoktesten állottak, hanem egy közeli helységben, akkor falurendszernek, ha magán a birtokon, akkor major-, illetve tanyai rendszernek nevezi. A gazdasági épületek csoportja előbbinél a belsőség, utóbbinál a tanya, major, udvar. A korabeli üzemtan számításai szerint "... azonos egy majorból legfeljebb 1000 hektárig terjedő szántóföldet lehet, középbelterjességű rendszer mellett sikeresen kezelni." Éppen ezért "... a távolabbi földek számára, valamely alkalmas ponton egy fiók-major, vagy tanya lesz építendő. Ez utóbbi kevesebb számú épületből áll." SPORZON megfogalmazása szerint: „Ha a fő-majoron kívül egy másik, rendszeren kisebb major is szükségeltetik, ez fiók- v. külmajornak neveztetik." /SPORZON PÁL: Mezőgazdasági üzemtan tudományos és gyakorlati alapon. Vezérfonal gazdaságok megalapítása, felszerelése, berendezése és kezelése körül. III. kiadás. Athenaeum r.t. könyvnyomdája, Bp., 1890. 36./

Egy mezőgazdasági számviteli kézikönyv a tőkés birtok üzemtervének bemutatását N. N. birtok modellüzemén szemlélte. A célszerű majorszervezést így rögzíti: "... Van két majorja, u.m. a belső és a külső major; mindkét major azonos gazdasági út köti össze, mely a birtokot átszeli és azt két részre osztja." /SUSCHKA RICHÁRD: Egyszerű gazdasági számvitel gyakorlati alapon. OMGE kiadása. Pátria Nyomdai Rt., Bp., 1898. 16./

Több mint száz éve, 1882-ben a Fejér megyei Kálóznak volt Kül- és Belmajorja, Martonvásárnak Belsőmajorja. Lényegesen több a pusztanévből képződött: Zala megyében: Külső-Sárd, Belső-Sárd, Külső-Türje, Belső-Türje; Tolna megyében: Bel-Fürged, Kül-Fürged; Belső-Csehi, Külső-Csehi. Veszprém megyében: Belső-Sári, Külső-Sári; Belső-Csepel, Külső-Csepel. Az ilyen nevek arra utalnak, hogy elsősorban a meglévő major-ságokat, pusztákat fejlesztették tovább, azokat tették „bel-major”-rá. /JUHOS JÁNOS szerk. Helységnévtár, 1882./

Az 1913-as helységnévtár szerint -- az akkori ország-területen -- négy-négy Külmajor, Külsőmajor, 20 Belmajor, 35 Belsőmajor szerepelt, ami az üzemszervezési forma elterjedtségét mutatja. Ide sorolható a 6 Kül-, 12 Külső-, 20 Bel-, 30 Belső- előtagú egy része is.

A következő évtizedekben e névtípus terheltsége mérséklődött. Az 1944-es országterületen már csak 7 Belmajort és 9 Belsőmajort találunk. Nevet, illetve a „major” megjelölést változtatták meg. A kisebb számú Kül- és Külsőmajoroknál erre nem került sor. Mindez arra utal, hogy a fejlődés a jobb adottságú belmajorokat érintette, ezáltal funkciójuk, szerepük minőségileg változott. A számos pusztával rendelkező uradalmak, eszmei községek többi pusztája is felfejlődött, ezáltal a „belmajor” jelleg nem volt annyira nyilvánvaló. Az eredetileg is periférikus helyzetű külmajorok az egyenlőtlen fejlődésben továbbra is „külsők” maradtak.

A problémára SZABÓ T. ATTILA egy régebbi dolgozata hívta fel a figyelmemet. /SZABÓ T. ATTILA: A régi kolozsvári Bel-előtagú utcanevek. In: Szabó T. Attila: Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok, cikkek, V. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981. 96./ Az elmondottakból látszik, hogy a majornevek, külterületi lakott helyek esetében az agrár üzemszervezési szakterminológia hatásával is számolnunk kell.

SOLYMÁR IMRE